

el-Memâlik el-Burciyye (Burcî Memlûkler) veya el-Memâlik el-Çerâkise (Çerkez Memlûkleri) 1382-1517

Çerkez Memlûklerinin Menşei ve Teşekkülü

Kalavun, gerek büyük askerî faaliyetleri sebebiyle ve gerekse birbiriyle çekişme halinde olan ümerâ ve memlûk gruplarından hiçbirisine muhtaç olmamak amacıyla kendisine bağlı yeni bir memlûk grubu kurmak istedi. Bunların mevcut memlûklerle aynı asıldan olmamasını da tercih eden Kalavun, bu grubu yeni bir unsurdan, Çerkezlerden teşkil etmeye karar verdi. O sıralarda Hazar Denizi'nin kuzeyi ile Karadeniz'in doğusunda yaşayan Çerkezlerin Türkler, Hârezmliler ve diğerleriyle akrabalık bağı da yoktu. Kalavun'un yeni memlûk grubunu neden sadece Çerkezlerden teşkil ettiği kesin olarak bilinmemektedir. Bunun başlıca iki ana sebebi olmalıdır: Birincisi, Moğol İstilasası sebebiyle ülkeleri istila edilen Çerkezlerin köle pazarlarında çok bol bulunması ve bu sebeple fiyatlarının düşük olması ikincisi ise o sıralarda Türklerin çoğunluğunun artık İslâmiyet'i kabul etmiş olup köle pazarlarında daha az sayıda bulunması sebebiyle fiyatlarının yüksek olması. Çerkezler de Türkler gibi yakışıklı, güçlü, kuvvetli, cesur ve itaatkâr idiler.

Sebepler ne olursa olsun, Kalavun 1281 yılına doğru bu düşüncesini tatbik mevkiine koyarak "kendisi, çocukları ve Müslümanlar için koruyucu kaleler gibi olmaları" ümidiyle çok sayıda Çerkez memlûkü satın almaya başladı. Bunları sarayının bulunduğu Kal'atü'l-Cebel'deki burçlara yerleştirdi. Bundan dolayı bu memlûk grubuna el-Memâlik el-Burciyye (Burcî Memlûkler) veya asıllarından dolayı el-Memâlik el-Çerâkise (Çerkez Memlûkleri) adı verildi. Kalavun kısa zamanda o kadar çok Çerkez memlûkü satın aldı; saltanatının son zamanlarına doğru bunların sayısı üç bini geçmişti. Kalavun, bu yeni memlûklerin, Türk Memlûkleriyle karışmamasına dikkat edip onların yetiştirilmesine hususi bir itina gösterdi. Hatta bizzat kendisi onlara kargı kullanma ve ok atma temrinleri yaptırdı. Giyim-kuşam ve yeme-içmeleri bile diğerlerinden güzel, süslü ve zengin idi.

Babaları gibi, Kalavun'un oğulları da pek çok Çerkez memlûkü satın aldılar. Böylece gerek sayı gerekse terbiye ve birbirlerine bağlılıkları (*asabiyye*) sebebiyle el-Burciyye grubu saltanata doğru yürümeye başladı.

Diğer memlûk grupları ve halkla temas ettirilmeyen el-Burciyye grubunu, sayıları arttıkça ve kıdem kazandıkça günlük hayattan tamamen tecrit etmek mümkün değildi. Nitekim el-Burciyye'ye, Kalavun'un oğlu ve halefi Halil'in saltanatı esnasında ilk defa kale burçlarından ve kışlalarından dışarı çıkararak gecelememek şartıyla, Kâhire'ye inmelerine izin verildi. Böylece ilk defa gerçek hayatı tanımaya başlayan el-Burciyye siyasi olaylara da ucundan kıyısından karışmaya başladı.

Kalavun'un Oğulları ve Torunları Döneminde el-Burciyye'nin

Faaliyetleri

el-Burciyye'nin seslerini duyurdukları ilk olay efendilerinin oğlu ve kendi efendileri el-Eşref Halîl'i öldüren Baydara'nın katledilmesidir. Küçük yaştaki en-Nâsır Muhammed'in ilk saltanatı esnasında, Türk Memlûkları Ketboğa'yı desteklerken el-Burciyye de Sencer eş-Şucâî'ye destek vermişlerdi. Ancak Sencer'in Kalavun ailesi için değil de kendi menfaati için çalıştığını gören el-Burciyye ondan desteğini çekmiş ve böylece Ketboğa da Sencer'i öldürmüştü. el-Burciyye'nin kader birliği yaptığı en-Nâsır Muhammed'in on yaşında bir çocuk olması sebebiyle önce Ketboğa ve arkasından Laçın sultan olmuştu. Bu iki hükümdar zamanında el-Bahriyye (Türk Memlûkları) ile el-Burciyye (el-Çerâkise) arasındaki mücadele kızıştı. Ketboğa ve Laçın her ikisi de el-Burciyye'nin nüfuzuna karşı koyabilmek için el-Bahriyye'ye dayandı. el-Burciyye de bu ikisinin şahsında Türk Memlûklarına karşı mücadele ettiklerini çok iyi biliyorlardı. Ketboğa'nın el-Burciyye'nin şevketini kırmak için onları muhtelif yerlere dağıtması sebebiyle el-Burciyye de isyanlar çıkarmıştı.

Sonunda Gürcü, bir suikast tertipleyerek Laçın'ı öldürdü. Kalavun ailesine bağlılıklarını sürdüren el-Burciyye, Gürcü ve Tuğcu gibi el-Burciyye ileri gelenlerine rağmen en-Nâsır Muhammed'i ikinci kez tahta çıkardılar. en-Nâsır Muhammed'in bu ikinci saltanatı esnasında el-Burciyye'den pek çoğu emîr olup yüksek mevkilere getirildiler. Artık güçlerinin farkına varan el-Burciyye, en-Nâsır Muhammed'in çıkarlarından önce kendi çıkarlarını düşünmeye başladı. el-Burciyye'nin lideri olan Baybars el-Çaşnigîr ve Sâlâr'ın tahakkümünden halkın sevgi ve desteği ile kurtulmak isteyen en-Nâsır Muhammed, tahttan feragat edince artık el-Burciyye için saltanat yolu açılmış ve böylece Baybars el-Çaşnigîr sultan olmuştu. el-Burciyye'den birinin sultan olması Türk Memlûklarını hemen harekete geçirdi. Bir taraftan Mısır'da vuku bulan kıtlık ve vebanın sebep olduğu memnuniyetsizlik ve diğer taraftan en-Nâsır Muhammed'in faaliyetleri ve Türk Memlûklarının isyanıyla baş edemeyen Baybars'ın saltanatı uzun sürmemiş ve en-Nâsır Muhammed üçüncü kez sultan olmuştu. O, bu üçüncü saltanatı esnasında demir eli ile devlete hâkim olmuş, hem Türk hem de Çerkez ümerâsına karşı koyarak önce Baybars'ı öldürmüştü ve artık Çerkez memlûkü satın almayı da durdurmuştu. en-Nâsır Muhammed'in oğulları ve torunlarının saltanatı esnasında el-Burciyye tekrar güçlendi.

Muhammed'in oğlu Şabân zamanında, Gurlu'nun liderliğinde isyan edip Hacı'yı sultan yaptılar. Türk Memlûkların Gurlu'yu öldürüp Arıktay'ı saltanat nâibi yapmaları üzerine Türklerden bunalan Hacı onlara karşı el-Burciyye ile işbirliği yaptı. Ancak Türkler erken davranarak Hacı'yı öldürüp Hasan'ı sultan yaptılar (1347). el-Burciyye'nin önünde artık Türklerle açıktan açığa mücadeleden başka çıkar yol kalmamıştı. Türk Memlûklarının en önde geleni Yelboğa en-Nâsır'ı idi. Yelboğa 1361'de Sultan Hasan'ı öldürerek yerine kardeşinin oğlu Muhammed'i sultan yapmış ve böylece saltanat en-Nâsır Muhammed'in torunlarına geçmişti. Kendisinin tahta oturduğu bu yeni sultanı da beğenmeyen Yelboğa kısa süre sonra onun yerine el-Eşref Şabân'ı sultan yaptı. Çocuk sultan el-Eşref Şabân, Yelboğa'nın sayıları dört binden fazla olan memlûklarının menfaatleri için farklı klikler oluşturup birbirlerine düşmelerinden de yararlanarak Yelboğa'yı öldürmeye muvaffak oldu ise de Yelboğa memlûkları toptan el-Eşref Şabân'a isyan ettiler (1377). Bu isyancıların içinde aslen Çerkez olan Berkûk da vardı.